

Türkiye'de Eğitim ve Büyümenin Genç İşsizliğine Etkisi

Araş. Gör. Ferhan SAYIN

Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Ülkelerin gelişmesinde önemli bir rol üstlenen gençlerin toplam nüfus içindeki payı Türkiye'de fazladır. Bu anlamda Türkiye'nin gelişme yolunda önemli adımlar atıyor olması gerekir. Ancak Türkiye'nin genç nüfusuna istihdam olanağı sağlayamadığı, son yıllarda giderek artan genç işsizlik oranlarından anlaşılmaktadır. İşsizler içinde eğitilmiş gençlerin payı fazla olduğundan genç işsizliğinin incelenmesi ayrı bir önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmada, Türkiye'de toplam işsizlik ve genç işsizlik oranları ile eğitim düzeylerine göre toplam işsizlik ve genç işsizlik oranlarının, 1988-2007 yılları arasındaki değişimi incelenmektedir. İstihdam üzerindeki vergi yükleri etkisi ile kayıt dışı istihdam sorunlarına da yer verilmiştir. Genç işsizliğin, eğitim ve ekonomik büyüme ilişkisi Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testi uygulanarak ekonometrik olarak incelenmiştir. Serilerin eşbütünleşmiş olduğu, başka bir deyişle değişkenler arasında uzun ve kısa dönemli bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, genç işsizliği, eğitim, büyüme, ADF ve KPSS Birim Kök Testi, Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testi.

THE EFFECT OF EDUCATION AND GROWTH ON TURKEY'S YOUTH UNEMPLOYMENT

ABSTRACT

The ratio of young people, which have an important role in the development of countries, constitute the highest part of Turkey's total population. In this sense, Turkey should make an important progress in the manner of improvement. However, increasing youth unemployment rate in recent years indicates that Turkey does not provide employment for her young population. Because of the highest rate of unemployed educated young people in total unemployment, the investigation of youth unemployment has become more important. According to these reasons, in this study; development of the rates of total unemployment and youth unemployment, and development of the rates of total unemployment and youth unemployment due to educational grades are investigated between 1998 and 2007 in Turkey. The effects of tax charges on employment and the informal employment are placed in this study. The education and economical growth relationship of youth employment are investigated by using Johansen-Juselius Cointegration Tests. The study shows that the series are cointegrated, therefore there is a long term and short term relationship between the variants.

Keywords: Turkey, youth unemployment, education, growth, ADF and KPSS Unit Root Test, Johansen-Juselius Cointegration Test.

I. Giriş

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) genç işçi olarak kabul ettiği 15-24 yaş arası nüfusun, kapasitelerini daha etkin bir şekilde kullanmalarını sağlamak hem o dönem için büyük fayda sağlayacak hem de gençlerin kendilerinden sonraki kuşaklara işgücü, bilgi, beceri, eğitim, öğretim, kültür, değerler, idare ve yeni kapasite yaratma gibi konularda katkılarını sağlayacaktır.

On iki buçuk milyonu bulan genç nüfusu ile gelişme yolunda önemli bir potansiyele sahip olan Türkiye, istihdam artışının nüfus artışına yetişemediği, istihdam performansının düşük olduğu bir ülkedir. Son yıllarda artan ekonomik büyüme ise istihdam artışına dönüştürmemektedir. İstihdamın yarıdan fazlası kayıt dışında olup, bu sorun giderek büyümektedir. Yaşanan krizler ve ekonomik istikrarsızlık ülkede büyüme hızını yıllarca olumsuz etkilemiş, artan işgücünün de etkisiyle işsizlik sürekli artış göstermiştir. İşsizler içinde eğitilmiş gençlerin payı fazla olduğundan, genç işsizliğinin incelenmesi ayrı bir önem arz etmektedir. Bu amaçla çalışmada, günümüz toplumlarının yaşadığı istihdam sorunlarının farklı bir boyutu olan genç işsizliği, Türkiye işgücü piyasası açısından araştırılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde konunun amacı açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci kısımda, konuya ilişkin literatür araştırmasına yer verilmiştir. Üçüncü aşamada, Türkiye'de toplam işsizlik ve genç işsizlik oranları ile eğitim düzeylerine göre toplam işsizlik ve genç işsizlik oranlarının 1988-2007 yılları arasındaki değişimi incelenirken, istihdam üzerindeki vergi yükleri ve kayıt dışı istihdam sorunlarına da yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, genç işsizliği ile eğitim ve büyüme arasında uzun ve kısa dönemli bir ilişkinin mevcut olup olmadığı Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testi ve Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılarak ekonometrik olarak araştırılmıştır. Son kısımda ise, Türkiye'de işgücü piyasası ile eğitim ilişkisinde yaşanan sorunlar ve alınması gereken önlemlere ilişkin görüşlere yer verilmiştir.

II. Literatür Araştırması

İşsizlik ve büyüme üzerine yapılan çalışmalar özellikle 1990'lardan sonra artış göstermiş ve çalışmaların sonucunda genellikle işsizlik ve büyüme oranları arasında negatif bir ilişkiden söz edilmiştir.

Brauninger ve Pannenberg (2002), Clark (1990), Eriksson (1997), Aghion ve Howitt (1994) çalışmalarında işsizlik düzeyi ile uzun dönemli ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki saptamışlardır. Eriksson (1997), istihdamın Ar-Ge teşviklerindense düşük vergi oranlarına ve işsizlik sigortası gibi teşviklere daha duyarlı olduğunu ifade etmiştir.

Hori (2006) işsizlik büyüme ilişkisine konjonktürel dalgalanmaları da dahil ettiği çalışmada, yaşanan resesyonların frekansı ile beklenen büyüme oranları arasında negatif ilişki saptamıştır. Sürekli yaşanan konjonktürel dalgalanmaların işsizliğe neden olduğunu, geçici dalgalanmaların ise ekonomiyi tam istihdama ulaştırabileceğini ifade etmiştir.

Green, Loon ve Mangan (2000) çalışmalarında, Kuzey Avustralya işgücü piyasası için Logit model kullanarak eğitim, cinsiyet, yaş, din, deneyim faktörlerinin gençlerin üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Genç işsizliğini etkileyen faktörlerden en önemlisinin eğitim düzeyi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Tam zamanlı çalışma ve eğitim düzeyinin, Kuzey Avustralya gençlerinin standart ve standart olmayan işçi olarak ayrımında, belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir.

Davison (2004), Kuzey Kanada yerli gençleri arasındaki eğitim düzeyindeki farklılıkların kaynaklardaki gelişme, iş olanakları ve sağlık alanındaki gelişmelerle bağlantılı olduğunu vurgulamıştır. Eğitim ve sağlık alanındaki kapasite artırımlarıyla işsizlik, gelişme gibi sosyal alanlarda olumlu gelişmelerin sağlanacağını ifade etmiştir.

Türkiye için yapılan çalışmalar içinde Yılmaz (2005), Granger Nedensellik Analizi kullanarak, işsizlik oranından büyüme oranına doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşmışken; Kızılgöl (2006a) ise işsizlik oranlarından büyüme oranlarına doğru ve tek bir uzun dönem ilişkisi sonucuna ulaşmıştır.

Yüceol’da (2006), Türkiye’de 1950-2004 yılları arasında büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi iki alt dönemde ele alarak incelemiştir. 1950-1980 alt dönemi için büyüme ve işsizlik arasında uzun dönemde güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğu; 1980-2004 alt döneminde bu ilişkinin ortadan kalktığı sonucuna ulaşmıştır.

III. Dünyada ve Türkiye’de İşsizliğe Genel Bir Bakış

Günümüzde kronik bir sorun olan ve gereken önlemler alınmadığı takdirde giderek artacak olan işsizlik sorununa çözüm geliştirmek için öncelikle dünyada, sonrasında Türkiye’deki işsizlik olgusunu incelemek faydalı olacaktır.

Dünyada 2007 yılı itibarıyla toplam ve genç işsizlik oranlarının gösterildiği Tablo 1, işsizliğin dünyada farklı bölgelerde de önemli olan bir sorun olduğunu göstermektedir.

Tablo-1: Dünyada Toplam İşsizlik ve Genç İşsizlik Oranları (2007) (%)

Bölgeler	Toplam İşsizlik Oranları	Genç İşsizlik Oranları
Güneydoğu Asya ve Pasifik	6.2	16.3
Güney Asya	5.1	9.8
Doğu Asya	3.3	6.9
Orta Doğu	11.8	23.8
Latin Amerika ve Karayip Adaları	8.5	17.2
Kuzey Afrika	10.9	24.5
Sahra Altı Afrika	8.2	13.7
Orta - Güneydoğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu	8.5	17.3
Gelişmiş Ekonomiler ve AB	6.4	13.2
Türkiye	9.9	19.6

Kaynak: ILO, 2008.

Dünya geneline bakıldığında da 2007 yılı itibariyle genç işsizlik oranlarının, toplam işsizlik oranlarının yaklaşık iki katı olduğu görülmektedir. Türkiye’de 2007 yılında işsizlik oranı %10 seviyelerine yaklaşırken, genç işsizlik oranının yaklaşık %20 gibi önemli bir seviyede olması, işgücü piyasasının yapısının incelenmesini gerektirmektedir. Bu nedenle Tablo 2’de, Türkiye’nin 1988-2007 yılları arasındaki toplam ve genç işsizlik ile işgücüne katılma oranları ve büyüme oranlarına yer verilmiştir.

Tablo-2: Türkiye’de 1988-2007 Yılları Arasında İşsizlik-Büyüme Oranları

YILLAR	İşsizlik Oranları (%)	15-24 Yaş Genç İşsizlik Oranları (%)	Büyüme Oranları (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	15-24 Yaş Grubundaki İşgücüne Katılma Oranları (%)
1988	8.4	17.5	1.5	57.5	56.0
1989	8.7	16.6	1.6	57.7	55.4
1990	7.4	16.0	9.4	57.6	55.7
1991	8.5	15.4	0.3	56.5	54.4
1992	8.4	16.3	6.4	55.8	53.6
1993	9.2	17.7	8.1	52.4	48.8
1994	8.3	16.1	-6.1	54.1	50.8
1988-1994 ORTALAMASI	8.41	16.51	3.03	55,94	53.53
1995	7.3	15.6	8.0	54.4	49.5
1996	6.3	13.5	7.1	54.1	49.4
1997	7.2	14.3	8.3	52.2	47.1
1998	6.7	14.2	3.9	53.8	48.0
1999	7.4	15.0	-6.1	51.0	45.1
2000	6.5	13.1	6.3	49.9	42.5
2001	8.4	16.2	-9.5	49,8	42.1
1995-2001 ORTALAMASI	7.11	14.55	2.57	52.17	46.24
2002	10.3	19.2	7.9	49,6	40.9
2003	10.5	20.5	5.9	48,3	38.4
2004	10.3	19.7	9.9	48,7	39.3
2005	10.3	19.3	7.6	48,3	38.7
2006	9.9	18.7	9.9	48,0	37.9
2007	9.9	19.6	4.5	47,8	37.8
2002-2007 ORT.	10.2	19.5	7.61	48.45	38.83

Kaynak: TÜİK ve T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı’nın verilerinden yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

1988-1994 yılları arasında büyüme oranlarında dalgalanmalar gözlenirken işsizlik oranlarındaki değişim daha düşük kalmıştır. Bu dönem istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin azaldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyüme ortalama %3.03 hesaplanırken, işsizlik ortalaması %8.41, genç işsizlik ortalaması ise %16.51 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye ekonomisi 1994 yılındaki krizle daralmış ve büyüme negatif gerçekleşmiştir. Yaşanan ekonomik krizden diğer piyasalar gibi işgücü piyasası da olumsuz etkilenmiştir.

Aktif nüfus içerisinde işgücünün nispi ağırlığını gösteren İşgücüne Katılma Oranı 1988-1994 yılları arasında ortalama %55.94 olarak gerçekleşirken, 15-24 yaş grubundaki İşgücüne Katılma Oranı ortalama %53.53 olarak gerçekleşmiştir.

1995-2001 yılları arasında büyüme ortalama %2.5 seviyesinde hesaplanırken, işsizlik oranı ortalama %7.11, genç işsizlik oranı ise ortalama %14.55 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde büyüme ve istihdam arasındaki ilişkinin belirsizliği artmıştır. 2002 yılından itibaren Türkiye ekonomisi toparlanma sürecine girerek yüksek büyüme hızlarına ulaşmıştır. Ancak bu olumlu gelişmeler işsizlik rakamlarına yansımamıştır. Başka bir deyişle, istihdamsız büyüme süreci yaşanmaktadır. İşgücüne Katılma Oranları da bu sonucu destekler niteliktedir. 1995-2001 yılları arasında ortalama %52.17 düzeyinde iken 15-24 yaş grubundaki İşgücüne Katılma Oranı ise ortalama olarak %46.24 hesaplanmıştır.

Türkiye'de son yıllardaki büyüme artışının yarattığı istihdam kapasitesi dikkate alınır, büyüme istihdam ilişkisinin zayıflamaya başladığı söylenebilir (Yentürk, Başlevent, 2007: 45-46).

2002-2007 yılları arasında ortalama %7.61 büyüyen Türkiye ekonomisinde işsizlik ortalama %10.2 olarak gerçekleşmiştir. Yüksek büyüme hızlarıyla beraber yüksek işsizlik oranlarının gerçekleşmesinin altında yatan temel öğe, genç işsizlik oranlarının ortalama olarak %19.5 gibi yüksek seviyelerde seyretmesidir. Tablo 2'de de görüldüğü gibi genç işsizlik oranları toplam işsizlik oranlarının yaklaşık iki katıdır. 15-24 yaş grubundaki İşgücüne Katılma Oranları ile Toplam İşgücüne Katılma Oranları arasındaki farkın giderek açılması da bu durumun bir göstergesidir. Uluslararası standartlara göre %70'i bulması gereken İşgücüne Katılım Oranı 2002-2007 yılları arasında ortalama %48.45, 15-24 yaş grubundaki İşgücüne Katılma Oranı ise ortalama %38.83 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de işsizlik oranı yaş gruplarına göre sıralandığında en yüksek işsizlik oranı 20-24 yaş grubunda görülmekte; bu oran 15-19 yaş gurubunda azalmakta, 25-29 yaş grubunda ise daha da düşmektedir. Yaş gruplarına göre işsizlik oranı, en tepede 20-24 yaş grubu bulunmak üzere ters U'yu andırıyor denilebilir. Genç işsizliğinin yetişkin işsizliğinden yüksek olması ve ters U şeklindeki işgücü piyasasına başka ülkelerde de rastlanmaktadır (O'Higgins, 1997).

Genç işgücü içinde 20-24 yaş grubunun işsizlik oranının, 15-19 yaş grubuna göre yüksek çıkmasının çeşitleri nedenleri vardır. Bu sebepler, okuldan yeni mezun olup iş arayanların deneyimsizlikleri, lise mezunlarının mesleki eğitimlerinin eksik olması, uygun iş bulmalarının süre alması, üniversiteden yeni mezun olanların ücret beklentilerinin yüksek olması olarak belirtilebilir.

Eğitim düzeyi işsizliğin temel nedenleri arasında olduğundan, Türkiye’deki işsizlik olgusu incelenirken, eğitim düzeylerine göre işsizlik oranlarına da yer vermek gerekmektedir. Tablo 3, 1988-2007 yılları arasında Türkiye’de eğitim düzeylerine göre işsizlik oranlarını göstermektedir.

Tablo-3: Türkiye’de Eğitim Düzeylerine Göre İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	Okur Yazar Olmayanlar	Lise Altı Eğitlimliler	Lise ve Dengi Meslek	Yükseköğretim
1988	3.7	8.1	18.1	9.1
1989	4.7	8.3	18.8	7.5
1990	3.9	6.8	16.5	6.9
1991	3.2	8.3	18.1	7.5
1992	2.6	7.6	19.0	8.5
1993	2.7	8.5	16.6	9.5
1994	2.7	7.3	17.0	8.0
1995	2.7	6.6	14.0	6.6
1996	1.2	5.0	14.4	7.4
1997	2.4	5.9	15.3	7.2
1998	1.9	5.2	14.2	9.7
1999	2.3	6.6	12.8	8.5
2000	3.4	5.7	10.6	7.0
2001	3.1	7.8	13.3	7.8
2002	4.6	9.6	14.7	11.1
2003	7.0	10.2	12.8	11.1
2004	3.7	9.1	15.1	12.4
2005	4.5	9.6	13.6	10.2
2006	4.4	9.3	12.8	9.5
2007	5.0	9.3	12.8	9.6

Kaynak: TÜİK.

Türkiye’de yeni mezun olan, lise ve üzeri eğitim almış yüksek sayıdaki genç işgücünün istihdam olanaklarının düşük olduğu görülmektedir. 2000 Kasım ve 2001 Mart krizlerinden sonra işsizlik oranlarında görülen artışlarla doğru orantılı olarak tüm eğitim düzeylerinde de işsizlik oranlarının arttığı görülmektedir. Bu artış özellikle yükseköğretim düzeyinde olanlarda çarpıcı bir Şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’nin işgücü piyasasıyla ilgili önemli sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkan genç işsizliğinin temel nedeninin eğitim seviyesi dşklğunden kaynaklanıp kaynaklanmadığını açıklamak amacıyla Tablo 4’de yer alan oranları incelemek yararlı olacaktır. Tablo 4’deki Türkiye’de eğitim düzeylerine göre genç işsizlik oranları, ATO (2007) tarafından hazırlanmış olan ‘‘Genç İşsiz Ordusu’’ raporundan alınmıştır.

Tablo-4: Türkiye’de Eğitim Düzeylerine Göre Genç İşsizlik Oranları (%)

YILLAR	Lise Altı Eğitimliler	Lise ve Dengi Meslek	Yükseköğretim
1989	13.5	36.3	30.7
1990	13.0	33.8	30.8
1991	12.3	33.2	32.9
1992	12.7	33.3	34.2
1993	14.4	32.7	29.7
1994	12.2	31.7	34.9
1995	12.1	27.2	29.7
1996	9.3	26.7	28.1
1997	9.1	28.7	29.4
1998	8.9	26.6	31.8
1999	10.7	25.7	29.8
2000	9.3	20.7	28.2
2001	12.0	24.6	30.7
2002	14.1	27.3	38.4
2003	16.6	25.0	38.8
2004	13.9	27.4	40.1
2005	15.0	25.1	30.6
2006	15.1	23.2	27.5

Kaynak: ATO, 2007.

Tablo 4’de yer alan oranlar incelendiğinde, 1992 yılından itibaren genç işsizler içinde yükseköğretimden mezun olanlarının payının arttığı görülmektedir. Başka bir deyişle, eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranı da artmaktadır. Çünkü eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte işgücüne katılma oranı da artmaktadır.

Dünya Bankası, temasını “Kalkınma ve Gelecek Nesil” olarak belirlediği 2007 Dünya Kalkınma Raporu’nda, genç işsizliğinin dünyada önemli bir sorun olduğu vurgulanmış, genç işsizler ve eğitim faktörü ilişkisine yer verilmiştir. 15-24 yaş gurubunda mezun olunan okulun ağırlıklı olarak lise olmasının, beklenir bir durum olduğu belirtilerek, 25-29 yaş gurubu ile 30+ yaş gurubundaki işgücünün eğitim düzeyleri karşılaştırılmıştır. 25-29 yaş gurubundaki toplam işgücünün %31.6’sı üniversite mezunu iken, 15+ yaş gurubunda bu oran işgücünün %21.6’sını oluşturmaktadır. Toplam 15+ işgücünün %61’i lise altı eğitim almış iken, 25-29 yaş gurubunda lise altı eğitim alanların oranı %48.8’dir.

TÜİK verilerine göre 15-24 yaş arası yaklaşık 12.5 milyonu bulan genç nüfusun yaklaşık %30’u okula gitmekte, %30’u çalışmakta, %40’lık bir kesimi de, yani yaklaşık 5 milyonu BM Kalkınma Programının Türkiye’deki Gençlik Raporu’nun (2008) ifade ettiği şekliyle “atıl” durumdadır.

Rapor’a göre ilkokulda okullaşma düzeyi %89, ortaokulda okullaşma düzeyi %56, yükseköğretimde ise okullaşma düzeyi %18 düzeyindedir. Diğer taraftan okullaşma düzeylerinde bölgelerarasında eşitsizlik de söz konusudur. İlkokullar genelinde %89’luk okullaşma düzeyi, Doğu Anadolu Bölgesi’nde

%84'e, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise %79'a düşmektedir. Orta eğitimde bölgelerarası farklılık artmaktadır. Ülke genelinde ortaokul öğrencilerinin oranı %56 iken bu oran Doğu Anadolu Bölgesi'nde %41'e, Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise %26'ya kadar gerilemektedir. Okul öncesi eğitimde de durum çok iç açıcı değildir. Okul öncesi eğitim, çağındaki nüfusun sadece %20'sini kapsamaktadır. Türkiye, eğitim harcamaları bakımından da birçok gelişmiş ülkeye göre geri seviyededir.

Türkiye'de 15-24 yaş grubunda görülen işsizlik sorunu yanında kayıt dışı istihdam ve istihdam üzerindeki yüklerin de ağır oluşu işsizliğin temel nedenleri olarak gösterilebilir. Bu nedenle kayıt dışılık ve istihdam vergileri ayrı olarak incelenmelidir.

A. Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı ekonominin doğal bir sonucu olan kayıt dışı istihdam (Güloğlu, 2005: 2) "istihdam faaliyetlerinin resmi belgelere dayandırılmaması ve böylece resmi kayıtlara girmemesi, bunun sonucunda vergisel ve zorunlu sosyal yükümlülükler de dahil olmak üzere tüm yükümlülüklerin, mali ve sosyal güvenlik kurumlarının denetim alanı dışına çıkarılması"dır.

Kayıt dışı istihdam verilerine 2000 yılından itibaren Hanehalkı İşgücü Anketlerinden sosyal güvenlik kurumlarına kayıt durumuna göre ulaşılabilmektedir. Tablo 5'de 2001-2007 yılları arasındaki kayıt dışı istihdam oranları gösterilmektedir.

Tablo-5: Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%)

YILLAR	Kayıt Dışı İstihdam Oranı
2000	50,6
2001	52,9
2002	52,1
2003	51,7
2004	53,0
2005	50,1
2006	48,5
2007	46,9

Kaynak: TÜİK ve T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın verilerinden yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranlarına bakıldığında istihdamın yarısından fazlasının kayıt dışında olduğu görülmektedir. Vergi ve sigorta gelirlerinde azalmaya, işletmeler arasında eşitsiz rekabet koşullarına, çalışanlar açısından sosyal güvenceden yoksun ve kötü çalışma koşullarına neden olan ve %53'lere varan kayıt dışı istihdam çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Tarımın istihdam içindeki yüksek payı, göç, yüksek işsizlik, vergi ve SSK prim oranlarındaki artış, bu sorunu kronikleştiren sebeplerdir.

Türkiye ekonomisinin istihdam açısından tarım ve hizmetler sektörüne dayalı olması, küçük işletmelerin yaygın olması kayıt dışılığı hazırlayan önemli unsurları oluşturmaktadır. Tarım ve hizmetler gibi izlenme ve denetlenmeleri

zor olan sektörler kayıt dışılığa elverişli zemin oluşturmaktadırlar (Uyanık, Bedir, 2006: 60-61).

Türkiye'de yaş gruplarına bakıldığında 15-24 yaş arasındaki genç istihdam ile 55 yaş üzerinde yaşlı istihdamda kayıt dışı istihdamın daha yaygın olduğu göze çarpmaktadır. Eğitim durumuna bakıldığında kayıt dışı istihdam edilenlerin eğitim seviyesinin istihdam edilenlere göre daha düşük olduğu ve eğitim seviyesi düştükçe kayıt dışı istihdam oranının arttığı görülmektedir.

Kayıt dışı istihdamın ortalama eğitim süresi yaklaşık 4 yıl olup bunların önemli bir kısmı ilkökul mezunu, okuma yazma bilmeyenler ve sadece okuma yazma bilenlerden oluşmaktadır. Genellikle ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen genç nüfusun neredeyse tamamı kayıt dışı istihdam edilmektedir (SGKB, 2006).

Gerek kayıt dışı istihdam gerekse işsizlik oranının yüksek oluşunun en önemli nedeni istihdam üzerindeki yüklerdir. Bu nedenle istihdam vergilerinin incelenmesinde yarar bulunmaktadır.

B. İstihdam Vergileri

Yapılan araştırmalar Avrupa Birliği Ülkelerindeki toplam vergi yükü içerisinde %35 oranında Dolaylı Vergi ve %65 oranında Dolaysız Vergi olduğunu göstermektedir. Buna karşın yine araştırmalar, Türkiye'de %70 oranında dolaylı vergi ve %30 oranında da dolaysız vergi olduğunu göstermektedir. Bu istatistiki bilgidен hareketle Avrupa Birliği ülkeleri ile aramızda önemli ölçüde bir fark olduğu gözlemlenmektedir.

Bir ülkede, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı, dolaysız vergilerden yüksekse, o ülkede vergi adaletinin varlığından söz edilemez, şeklindeki yaygın görüşe göre Türkiye'de vergi adaletinden, her geçen yıl biraz daha uzaklaşmaktadır. Toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı, kâğıt üstünde artırıldığı sürece kayıt dışılık büyüyecek, vergi tahakkuk ve tahsilatı gerileyecektir.

Türkiye'de istihdam üzerinden alınan vergi ve sosyal güvenlik primlerinin yüksek oluşu nedeniyle kayıt dışılık artmaktadır. Kayıt dışı ekonominin kontrol altına alınamaması sonucu da vergi adaletsizliği ve vergi oranları yükselmektedir (Aktaş, 2007).

İşverenler getireceği vergi yükü nedeniyle, yeni işçi almayarak mevcut işçilerini fazla çalıştırma yoluna gitmektedirler. Bu da ilk kez iş arayanları olumsuz etkilemektedir. Fazla çalıştırma ise beraberinde işgücünün verimliliğini olumsuz etkileyerek, maliyet ve fiyat artışlarına neden olmaktadır. Ekonomik büyüme de bu etkiler sebebiyle olumsuz etkilenmektedir.

IV. Ekonometrik Analiz

Bu bölümde amaç, ekonomik büyüme ile eğitimin, genç işsizliği zaman içinde nasıl ve ne yönde etkilediğini araştırmaktır. Modelde 1988-2007 yılları arasında ait Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hazine Müsteşarlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan elde edilen sabit fiyatlarla (1987=100) Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), lise-dengi (ortaöğretim) ve yükseköğretim okullaşma oranları

ile genç işsizliği, yıllık veri setleri kullanılmıştır. 1997 yılından itibaren zorunlu eğitim süresinin 8 yıla çıkarılmasıyla birlikte, 1988-1996 yılları arasında ilk ve ortaöğretim şeklinde yayınlanan okullaşma oranları, ilköğretim okullaşma oranı olarak yayınlanmaya başlamıştır. Bu nedenle analiz sonuçlarının sağlıklı olması amacıyla, ilköğretim (ilk ve ortaöğretim) okullaşma oranları modele dahil edilmemiştir.

Makroekonomik zaman serileri genellikle durağan değildir. Bu özelliğe sahip olan seriler birinci veya ikinci farkları ya da logaritmaları alınarak durağan hale getirilmektedir.

Eğer bir zaman serisi durağansa, ortalaması, varyansı ve kovaryansı zaman içerisinde değişmemektedir. Bir zaman serisinin ortalamasının, varyansının ve kovaryansının zaman içerisinde sabit kalması zayıf durağanlık olarak tanımlanmakta olup, kovaryans durağanlık veya ikinci mertebeden durağanlık olarak da ifade edilmektedir. Bu aynı zamanda geniş anlamda durağanlık olarak da bilinmektedir. Bir stokastik sürecin ortak ve koşullu olasılık dağılımı zaman içinde değişmiyorsa bu seri güçlü anlamda durağan olarak isimlendirilir (Yılmaz, 2005: 69).

Granger ve Newbold (1974) durağan olmayan zaman serileriyle çalışılması halinde sahte regresyon problemiyle karşılaşabileceğini göstermiştir. Bu durumda regresyon analiziyle elde edilen sonuç gerçek ilişkiyi yansıtmaz. Çünkü bu test istatistikleri standart dağılıma sahip olmadıklarından geçerliliklerini yitirmektedirler. Durağan olmayan zaman serileriyle yapılan regresyon analizleri, sadece bu seriler arasında bir eşbütünleşme (cointegration) ilişkisi varsa gerçek ilişkiyi yansıtabilir (Gujarati, 1999: 726).

Bu nedenle, zaman serileri ile çalışırken, öncelikle serilerin durağanlığının test edilmesi gerekmektedir. Zaman serilerinin durağanlığının sınanmasında, çeşitli testler kullanılmaktadır. Uygulamada en çok kullanılan testlerden biri, Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen “Geliştirilmiş Dickey-Fuller” (Augmented Dickey-Fuller) (ADF) testidir. Bu test, (1) numaralı denkleme uygulanmaktadır:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

ΔY_t ; durağanlığı test edilen değişkenin birinci farkı, t; trend değişkeni ve ΔY_{t-i} ; gecikmeli fark terimidir. Modele, hata teriminin seri korelasyonsuz olmasını sağlayacak kadar gecikmeli fark terimi ilave edilmektedir. Denklemdaki “m” gecikme sayısı, Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri kullanılarak seçilebilir.

ADF testi, (1) numaralı denklemdaki δ katsayısının istatistiksel olarak sifıra eşit olup olmadığını test etmektedir. Sıfır hipotezi, farkları alınmamış serilerin birim kök taşıdığı, yani durağan olmadığı şeklindedir. δ katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olması, bu hipotezin reddedileceği anlamına

gelmektedir. Bu da serinin durağan olduğunu göstermektedir. δ katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olmaması ise serinin birim kök taşıdığı, yani durağan olmadığı anlamına gelmektedir. Bu durumda, durağan hale gelinceye kadar farkının alınması gerekmektedir (Kızılgöl, 2006b: 4).

Zaman serilerinin durağanlığının analiz edilmesinde kullanılan Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinin sonuçları, gecikmelere karşı duyarlı olduğundan, bu eksik yönü dikkate alan Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) testinin uygulanması gerekmektedir.

ADF ve KPSS testlerinin boş hipotezleri (H_0) birbirinin tersidir. ADF testinin boş hipotezi birim kökün varlığına, serinin durağan olmadığına işaret ederken, KPSS testinin boş hipotezi ise serinin durağanlığını ifade etmektedir.

Bu çalışmada değişkenlere ait verilerin doğal logaritmaları alınarak, durağanlıkları ADF ve KPSS Birim Kök Testi uygulanarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo-6: Birim Kök Test İstatistikleri

DEĞİŞKENLER		ADF		KPSS	
		SABİTLİ	TREND+ SABİTLİ	SABİTLİ	TREND+ SABİTLİ
DÜZEY	genc	-1.26 (0)	-1.84 (0)	0.24 (3) *	0.15 (2) *
	gsyih	-4.95 (0) *	-1.40 (3)	0.21 (9) *	0.30 (12)
	yukse	-1.55 (0)	-1.81 (0)	0.26 (3) *	0.09 (2) *
	lisedengi	-1.43 (0)	-1.81 (0)	0.40 (2) *	0.09 (2) *
1. FARK	genc	-3.91 (0) *	-3.93 (0) **	0.17 (0) *	0.06 (1) *
	gsyih	-6.68 (2) *	-7.12 (2) *	0.50 (18) *	0.50 (18)
	yukse	-3.70(0) **	-3.59 (0) **	0.09 (0) *	0.09 (0) *
	lisedengi	-3.84 (0) **	-3.72 (0) **	0.08 (1) *	0.08 (1) *
2. FARK	genc	-6.52 (0) *	-4.02 (2) **	0.05 (2) *	0.05 (2) *
	gsyih	-4.84 (4) *	-4.93 (4) *	0.19 (6) *	0.19 (6) *
	yukse	-6.02 (0) *	-5.81 (0) *	0.50 (17) *	0.50 (17) *
	lisedengi	-6.23 (0) *	-6.02 (0) *	0.50 (17) *	0.50 (17) *

Not: Kullanılan değişkenlerin doğal logaritması alınmıştır. ADF test istatistiği kritik değerleri sabitli olarak düzeyde %1 -3.83, %5 -3.02, %10 -2.65; birinci farkta %1 -3.85, %5 -3.04, %10 -2.66; ikinci farkta %1 -3.88, %5 -3.05, %10 -2.66; sabitli ve trendli olarak düzeyde %1 -4.53, %5 -3.67, %10 -3.27; birinci farkta %1 -4.57, %5 -3.69, %10 -3.28; ikinci farkta %1 -4.61, %5 -3.71, %10 -3.29'dur. KPSS testi kritik değerleri sabitli %1 0.73, %5 0.46, %10 0.34; sabitli ve trendli olarak %1 0.21, %5 0.14; %10 0.11'dir. Parantez içindeki değerler optimum gecikme uzunluğunu göstermektedir. Gecikme uzunluğu, EViews 5.0 programı tarafından otomatik olarak verilmektedir.

Tablo 6 incelendiğinde ADF ve KPSS test sonuçlarına göre tüm serilerin düzey verisi halinde birim kök içerdiği, yani durağan olmadığı, bu nedenle değişkenlerin birinci farkları alındığında ise I(1), durağan olduğu görülmektedir. Bu nedenle seriler arasında statik uzun dönem ve dinamik kısa dönem unsurlar içeren bir modele ulaşılabilir, yani eşbütünleşmenin varlığı araştırılabilir.

Eşbütünleşme durağan olmayan zaman serileri arasındaki ilişkiyi analiz etmek için geliştirilmiş bir testtir. Bu test, tek başına durağan olmayan ancak doğrusal kombinasyonu durağan olan zaman serilerini ele almaktadır. Bu nedenle eşbütünleşme testi, tek başına durağan olmayan zaman serilerinin, doğrusal kombinasyonunun durağan olup olmaması durumunun araştırılmasına dayanmaktadır (Kızılgöl, 2006b: 5-6).

Eşbütünleşme tekniğini kullanmanın temelde iki noktada avantajı olduğu bilinmektedir: Birincisi, kısa ve uzun dönem etkileri arasında ayırım yapmaya imkan tanımaktadır. İkincisi, uzun dönem değerlerine doğru ayarlama hızının doğrudan tahmin edilebilmesidir (Kızılgöl, 2006b: 6).

Aynı dereceden bütünleşik değişkenler arasındaki eşbütünleşmenin varlığı araştırılırken kullanılacak yöntem seçiminde, değişken sayısı belirleyici olmaktadır. Değişken sayısının ikiden fazla olduğu durumlarda birden fazla eşbütünleşme ilişkisi olabilir. Eşbütünleşme testlerinden Engle-Granger Yöntemi ile bu durumu tespit etmek mümkün değildir. Bu sorun, Johansen-Juselius tarafından “En Çok Benzerlik” (Maximum Likelihood) yönteminden yararlanılarak oluşturulan Johansen-Juselius Yöntemi kullanılarak aşılmaktadır.

Johansen-Juselius Yöntemi (2) numaralı denklem yardımıyla açıklanmaktadır.

$$X_t = \Pi_1 X_{t-1} + \dots + \Pi_k X_{t-k} + \mu + \Phi D_t + \varepsilon_t \quad t = 1, \dots, T \quad (2)$$

ε hata terimi, D_t mevsimsel kukla değişkendir. μ , Φ , $\Pi_1, \dots, \Pi_k$ parametreleri kısıtlanmamış olup, Vektör Otoregresif (VAR) Modeli yardımıyla tahmin edilecektir.

Makroekonomik zaman serileri genellikle durağan olmadığından, durağan hale getirmek amacıyla birinci farkları alındığında (2) numaralı denklem (3) numaralı denkleme dönüşmektedir.

$$\Delta X_t = \Gamma_1 \Delta X_{t-1} + \dots + \Gamma_{k-1} \Delta X_{t-k+1} + \Pi X_{t-k} + \mu + \Phi D_t + \varepsilon_t \quad (3)$$

(3) numaralı denklemde,

$$\Gamma_i = -(I - \Pi_1 - \dots - \Pi_i), \quad (i=1, \dots, k-1) \text{ ve}$$

$$\Pi = -(I - \Pi_1 - \dots - \Pi_k) \text{ olarak ifade edilir.}$$

Bu işlemler ile katsayılar matrisi olan Π 'nin, veri vektöründeki değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiler hakkında bilgiye sahip olup olmadığı araştırılmaktadır. Burada üç durum söz konusudur (Johansen, Juselius, 1990: 170):

1. Rank (Π) = 0. Bu durumda katsayılar matrisi (Π) sıfırdır ve (3) numaralı denklem, geleneksel zaman serisi fark vektörü modeline uymaktadır.

2. Rank (Π) = p. Bu durumda katsayılar matrisi (Π) rankı tam olup X vektör süreci durağandır.

3. $0 < \text{Rank} (\Pi) = r < p$. Bu durumda katsayılar matrisi (Π), $\alpha\beta'$ biçiminde $p \times r$ boyutlu iki matrisin çarpımı olarak ifade edilebilir. Başka bir

deyişle, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki, eşbütünleşme söz konusudur.

Johansen-Juselius, eşbütünleşme vektörlerinin sayısını ve anlamlı olup olmadıklarını belirlemek için İz (Trace) İstatistiği ve En Büyük Özdeğer (Max Eigenvalue) İstatistiği olmak üzere iki tane testi kullanmıştır.

$$\text{İz İstatistiği} = -T \sum_{i=r+1}^p \ln(1 - \lambda_i)$$

$$\text{En Büyük Özdeğer} = -T \ln(1 - \lambda_{r+1})$$

$i=(r+1), (r+2), \dots, p$; T = Gözlem sayısını; r = Eşbütünleşmiş vektör sayısını göstermektedir.

İz İstatistiği, birbirinden ayrı eşbütünleşmiş vektör sayısının r 'ye eşit ya da r 'den küçük olduğu H_0 hipotezini, genel bir alternatife karşı test etmektedir. Hesaplanan İz İstatistiği, tablo değerinden büyükse H_0 hipotezi reddedilir. Hesaplanan En Büyük Özdeğer İstatistiği ile hesaplanan değer tablo değerinden büyükse eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı şeklindeki hipotez reddedilir. Bu istatistik $r+1$ tane eşbütünleşmiş vektör olduğunu belirten alternatif hipoteze karşılık, eşbütünleşmeyi gerçekleştiren vektörlerin sayısının r olduğunu belirten sıfır hipotezini test etmektedir (Enders, 1995: 391).

Çalışmamızda bir VAR modeli oluşturularak modelin optimum gecikme uzunluğu, Tablo 7'de de görüleceği gibi, LR, FPE, SC ve HQ kriterlerine göre 1 olarak belirlenmiştir.

Tablo-7: VAR Gecikme Uzunluğu Seçme Kriteri

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-14.99437	NA	9.70e-05	2.110485	2.308346	2.137767
1	24.43685*	56.95620*	7.62e-06*	-0.492983*	0.496319*	-0.356572*
2	37.76214	13.32528	1.43e-05	-0.195793	1.584951	0.049748

* Kriter tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

LR: Ardışık modifiye edilmiş LR test istatistiği.

FPE: Son kestirim hatası.

AIC: Akaike bilgi kriteri.

SC: Schwarz bilgi kriteri.

HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri.

Analizimizde kullandığımız tüm seriler birinci derece farkları alındığında durağan hale geldikleri için aralarındaki uzun dönemli bir ilişkinin varlığını araştırmak amacıyla, uygulanan Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testlerinin sonuçları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo-8: Johansen-Juselius Eşbütünlük Testleri Sonuçları

İz Testi				Maksimum Öz Değer Testi			
H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5kritik değer	H ₀	H ₁	Test İstatistiği	%5kritik değer
r=0	r ≥ 1	44.87	47.856	r=0*	r = 1	29.138*	27.584
r ≤ 1	r ≥ 2	15.731	29.797	r ≤ 1	r = 2	8.817	21.131
r ≤ 2	r ≥ 3	6.913	15.494	r ≤ 2	r = 3	6.438	14.264

* %5 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Genç işsizliği, GSYİH, lise ve dengi ile yükseköğretim okullaşma oranları arasında eşbütünlüğün olmadığını ifade eden H₀ hipotezine (r=0) ait İz İstatistiği 44.87 hesaplanmıştır. Elde edilen bu değer %5 önem seviyesindeki 47.856 kritik değerinden küçük olduğu için sıfır hipotezi kabul edilmiş, eşbütünlük vektör tespit edilememiştir. Maksimum Özdeğer Testine göre ise H₀: r=0 hipotezi için hesaplanan test istatistiği 29.138, %5 önem seviyesindeki 27.584 kritik değerinden büyük olduğu için sıfır hipotezi reddedilmiş, değişkenler arasında sadece bir eşbütünlük vektörünün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, ele alınan dönem içinde genç işsizliği, GSYİH, lise ve dengi (ortaöğretim) ile yükseköğretim okullaşma oranları arasında zayıfta olsa bir eşbütünlük ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda uzun dönemli bir denge ilişkisinden söz edilebilir ve bu ilişkidен elde edilen eşbütünlük vektörünün tahminleri Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo-9: Eşbütünlük Vektörünün Tahmini

genc= 0.204 gsyih – 0.318 lisedengi – 0.018 yuksek (0.031) (0.158) (0.057)

Not: Genç işsizliğine göre normalize edilmiş eşbütünlük vektörünün tahminidir. Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir.

Uzun dönem esnekliklerini ifade eden parametre tahminlerine bakıldığında, genç işsizliğinin, ekonomik büyüme açısından esnekliği pozitifken, orta ve yükseköğretim okullaşma oranları açısından esnekliği negatiftir. GSYİH'daki bir artışın genç işsizliğini arttırması beklenirken, orta ve yükseköğretim okullaşma oranlarındaki bir artışın ise genç işsizliğini azaltması beklenmektedir.

Charemza ve Deadman (1997), değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisinde hata terimlerinin gittikçe büyümesini önleyen bir düzeltme sürecinin bulunduğunu ifade etmektedirler. Engle-Granger (1987) da eşbütünlük serilerin Hata Düzeltme Mekanizmasına (VECM) sahip olacaklarını, ECM'nin sağlıklı bir şekilde işlemesi için de eşbütünlük koşul olarak göstermişlerdir. Değişkenler arasında eşbütünlük olduğunda kısa dönemli nedensellik ilişkisi, Engle-Granger tarafından ileri sürülen Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılarak araştırılmaktadır. Eğer değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisi varsa, regresyon denkleminde elde edilen kalıntılar hata düzeltme modelini tahmin etmede kullanılabilirler. Hata düzeltme modelinin temelinde yatan

düşünce; “bir dönemde ortaya çıkan dengesizliğin belli bir oranı bir sonraki dönemde düzeltilir” biçiminde ifade edilebilir. Hata düzeltme modeli (4) ve (5) numaralı denklemlerle ifade edilmektedir (Enders, 1995: 391).

$$\Delta y_t = \alpha_1 + \alpha_y \hat{e}_{t-1} + \sum_{i=1} \alpha_{11} \Delta y_{y-i} + \sum_{i=1} \alpha_{12} \Delta z_{t-i} + \varepsilon_{yt} \quad (4)$$

$$\Delta z_t = \alpha_2 + \alpha_z \hat{e}_{t-1} + \sum_{i=1} \alpha_{21} \Delta y_{y-i} + \sum_{i=1} \alpha_{22} \Delta z_{t-i} + \varepsilon_{zt} \quad (5)$$

Tablo 10’da ise Hata Düzeltme Modeline ait uyum katsayıları yer almaktadır. Hata düzeltme mekanizmasının oluşumu için bu katsayılar sıfırdan farklı olmalıdır.

Tablo-10: Hata Düzeltme Modeline Ait Uyum Katsayıları

Δ_{genc}	Δ_{gsyih}	$\Delta_{\text{lisedengi}}$	Δ_{yukse}
-0.225	-8.486	0.144	0.618
(0.165)	(1.797)	(0.177)	(0.517)

Not: Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir.

Elde edilen katsayılar, tüm denklemler için sıfırdan farklıdır. Genç işsizliği ve GSYİH değişkenlerinin katsayıları negatif işretlidir. Bu durum, kısa dönemli dengesizliklerden dengeye doğru yönelme olduğunu ifade etmektedir.

Genç işsizliği denkleminde ait uyum katsayısı yaklaşık -0.22 olarak elde edilmiştir. Bu durum, GSYİH, orta ve yükseköğretim okullaşma düzeyindeki bir dengesizliğin yaklaşık %22’sinin her bir zaman döneminde ortadan kalkmakta olduğunu göstermektedir.

V. Türkiye’de İşgücü Piyasası ile Eğitim İlişkinde Yaşanan Sorunlar ve Alınması Gereken Önlemler

Türkiye’de istihdam ve eğitim arasında etkin bir ilişki bulunmamaktadır. Bu durum işgücü arz ve talebi dengesizliğine, dolayısıyla işsizliğe yol açmaktadır. Ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlarda ara eleman temininde zorluklar yaşanmaktadır. Bununla birlikte en yüksek işsizlik oranları mesleki eğitim mezunları arasında görülmektedir. Bunun nedenleri, mesleki eğitimin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda verilmemesi ve işverenlerin talep ettikleri nitelikte işgücü bulamamasıdır. Ayrıca işverenler talep ettikleri işgücü niteliklerini işgücü piyasasına tam olarak yansıtılmamaktadır. Ulusal Mesleki Yeterlilikler Kurumu ve sisteminin olmaması, eğitim ile işgücü piyasası arasındaki bağın zayıf kalmasında rol oynayan bir diğer faktördür.

Meslek lisesi mezunları-genel lise mezunları dağılımının %65-%35 olması gerekirken, bugün tam tersi oranlar geçerlidir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın mesleki eğitim faaliyetleri çeşitli Genel Müdürlüklerce, çok dağınık bir yapıda gerçekleştirilmekte, müfredat programları başta olmak üzere öğretimde işletmelerin ihtiyaçları ve işgücü talepleri yeterince dikkate alınmamaktadır. İl Mesleki Eğitim Kurulları ve İl İstihdam Kurulları etkin olarak çalışmamakta, yerel kapasiteler iyi değerlendirilememektedir.

Ortaöğretime ilişkin planlanan hedef ve stratejilerin gözden geçirmesi ve ortaöğretimin yükseköğretim üzerindeki baskısını hafifletmesi gereklidir. Özellikle okullar arasındaki eğitimin kalitesindeki farklılıkların giderilmesi yönünde ciddi çalışmaların üzerinde durulmalıdır.

Yükseköğretim sisteminde çeşitliliği vurgulayan, ademi merkezîyetçi, kurumların yaratıcılığını ve kimliklerini ön plana çıkaran, karşılaşılan sorunlara esnek tepkiler verebilen, üniversitelerin birbirleri ile rekabet edebilmelerine fırsat tanıyan bir sistem tasarlanmalıdır. Bu yapılırken, mevcut sistemin kazanımları göz ardı edilmemeli, gelecek vizyonundan hareket edilerek gelişmiş ülkelerin sistemleri tahlil edilmelidir.

Sanayi ve hizmet sektörlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli ara kademe insan gücünün yetiştirilmesi, rekabet gücümüzün artması ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasına katkı sağlanması amacıyla; dar meslek alanları yerine geniş tabanlı sektörel eğitimin verildiği, modüler yapıyla esneklik özelliğine sahip ve çalışma yaşamının ihtiyaçlarına cevap verebilen bir mesleki ve teknik eğitim sistemi hedeflenmelidir.

İlköğretimde etkin bir mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilerek ortaöğretime sağlıklı bir yönlendirme yapılması, meslek okullarının kalitesinin iyileştirilmesi, meslek okulu-istihdam ilişkisinin etkin şekilde kurulması ve mezunların iş hayatına atılmalarının desteklenmesi, üniversiteye girmek isteyenlerin ise öncelikle mezun oldukları alanda devam etmeye yönlendirilmesi, mesleki ve teknik eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması programı içinde gerçekleştirilmelidir (DPT, 2007: 49-55).

Yaşam boyu öğrenme konusunda çalışan kurum ve kuruluşlar arasında gerekli olan koordinasyonun sağlanması ve yaşam boyu eğitimin uluslararası düzeyde karşılaştırılmasını ve değerlendirilmesini sağlayacak verilerin elde edilmesi gerekmektedir.

AB eğitim sistemine uyum sağlamak amacıyla yapılan çalışmalar çerçevesinde, beş yıldan sekiz yıla çıkarılan zorunlu eğitimin süresi 12 yıla çıkarılmalıdır. Kız çocuklarının eğitime katılımını destekleyici kampanyalar düzenlenmelidir. Özel eğitime muhtaç çocukların eğitimine ilişkin ayrılan kaynaklar arttırılmalıdır.

Reel sektörde üretim, yatırım ve istihdam artışını esas alan ekonomi politikaları esas alınmalıdır. Yerli ve yabancı yatırımcılar için uygun ortam ve koşullar yaratılmalıdır.

Kayıt dışılık, istihdam üzerindeki vergi ve prim yükleri azaltılmalıdır. Kayıtlı işçi çalıştırma vergi, kredi ve kayıt kolaylıklarıyla teşvik edilmelidir. Kayıt dışı istihdama karşı denetim ve yaptırımlar etkinlikle uygulanmalıdır.

İşgücü piyasasında güvence ve esneklik (flexicurity) arasında bir denge kurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- AGHION, P., HOWIT, P. (1994), "Growth And Unemployment", The Review of Economic Studies, Vol.61, No.3., Haziran, <http://links.jstor.org/sici?sici=00346527%28199407%2961%3A3%3C477%3AGAU%3E2.0.CO%3B2-8> Erişim tarihi:10.01.2008.
- AKTAŞ, M.A. (2007), "Vergi ve İstihdam İlişkisi", http://www.alomaliye.com/2007/mehmetali_aktas_vergi_istihdamn.htm Erişim tarihi:10.02.2008.
- ANKARA TİCARET ODASI (ATO) (2007), "Genç İşsiz Ordusu" Raporu, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=1108&l=1> Erişim Tarihi: 20.12.2007.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI (2008), "Türkiye'de Gençlik" İnsani Gelişme Raporu, http://www.undp.org.tr/pressclippings/2008/3/ab_haber_220308.pdf Erişim Tarihi: 25.05.2008.
- BRAUNINGER, M.; PANNENBERG, M. (2002), "Unemployment and Productivity Growth: An Empirical Analysis Within an Augmented Solow Model", Economic Modelling, Elsevier, Vol.19(1).
- CHAREMZA, W.W., DEADMAN D. F. (1997), New Directions in Econometric Practice, Northampton: Edward Elgar Publishing Limited.
- CLARK, K. B. (1990), "The Dynamics Of Youth Unemployment", Understanding Unemployment by Lawrence H. Summers, MIT Pres, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- DAVISON C. M. (2004), "Education and Employment Patterns Among Northern Aboriginal Youth: A Study of Resiliency, Development and Community Health", PhD Candidate and Trudeau Scholar, Department of Community Health Sciences University of Calgary, 3rd Northern Research Forum, Yellowknife, Sept. 15-18. http://www.nrf.is/Publications/The%20Resilient%20North/Plenary%203/3rd%20NRF_Plenary%203_Davison_YR_paper.pdf Erişim Tarihi: 10.03.2008.
- DPT (2007), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) "İşgücü Piyasası" Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT:2709- ÖİK:662, Ankara.
- ENDERS, W. (1995), Applied Econometric Time Series, John Wiley&Sons.
- ENGLE, R.F., GRANGER, C. (1987), "Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing," Econometrica 55: 257-276.
- ERIKSSON, C. (1997), "Is There A Trade Off Between Employment And Growth?", Oxford Economic Papers New Series, Vol.49, No.1, <http://links.jstor.org/sici?sici=00307653%28199701%292%3A49%3A1%3C77%3AITATBE%3E2.0.CO%3B2-N> Erişim Tarihi:10.01.2008.
- GRANGER, C.W.J., NEWBOLD, P. (1974), "Spurious Regressions in Econometrics", Journal of Econometrics, 2(2), 111-120.
- GREEN, C., LOON, A., MANGAN, J. (2000), " Youth Labour Markets, Education and Employment Destination: Result From the Queensland Survey of Youth", Labour Market Research Unit Department of Employment and Training, Working Paper No.1 http://www.trainandemploy.qld.gov.au/resources/business_employers/pdf/wp1_youth_labout_market.pdf Erişim Tarihi: 05.03.2008.
- GUJARATI, D.N. (1999), Temel Ekonometri, Literatür Yayınları, İstanbul.
- GÜLOĞLU, T. (2005), "The Reality of Informal Employment in Turkey", International Programs Visiting Fellow Working Papers, Cornell University <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=intlvf> Erişim Tarihi: 18.03.2008.
- HORI, K. (2006), "Economic Growth, Unemployment And Bussiness Cycles", Institute of Economic Research Kyoto University, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1013049 Erişim Tarihi: 12.02.2008.

- INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION (ILO) (2008), Global Employment Trends, <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/download/get08.pdf> Erişim Tarihi: 11.07.2008.
- JOHANSEN, S.; JUSELIUS, K. (1990), "Maximum Likelihood Estimation and Inference On Cointegration with Applications to Demand for Money", Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 52, 2,169-210
- KIZILGÖL, Ö. (2006a), "Türkiye'de Büyüme Oranı İle İşsizlik İlişkisi", Akademik Fener Dergisi, S.6, 55-70.
- KIZILGÖL, Ö. (2006b), "Türkiye'de İhracata ve Turizme Dayalı Büyüme Hipotezinin Analizi: Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi", Türk Dünyası Celalabad İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Akademik Bakış Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi Akademik Bakış, S.10.
- MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI, Milli Eğitim İstatistikleri <http://www.meb.gov.tr/stats/list97/MYHTML13.htm> Erişim Tarihi: 01.07.2008.
- O'HIGGINS, N. (1997), "The Challenge of Youth Unemployment", Employment and Training Papers 7, Employment and Training Department International Labour Office Geneva, <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/download/etp7.pdf> Erişim Tarihi: 18.05.2008.
- T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI, SOSYAL GÜVENLİK KURUMU BAŞKANLIĞI (2006), Kayıt Dışı İstihdam, http://www.calisma.gov.tr/sgb_web/sunum/ba.pdf Erişim Tarihi: 17.04.2008.
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2008), Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Aylık Ekonomik Göstergeler, Mayıs, <http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Economic%20Indicators/egosterge/III-Istihdam/istihdam.xls> Erişim Tarihi: 13.04.2008.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2007), İstatistiklerle Türkiye, Yayın No 3109, Ankara.
- UYANIK, Y., BEDİR, E. (2006), "ROSETTA Planı'nın Analizi ve Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Şartlarında Uygulanabilirliği", Ankara, <http://ab.calisma.gov.tr/belgeler/RosettaPlaniRapor-GaziUniversitesi.doc> Erişim Tarihi: 10.04.2008.
- WORLD BANK (2007), "World Development Report 2007: Development and the Next Generation", <http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2007/Resources/1489782-1158107976655/overview.pdf> Erişim Tarihi: 18.05.2008.
- YENTÜRK, N.; BAŞLEVENT, C. (2007), "Türkiye'de Genç İşsizliği", Gençlik Çalışmaları Birimi Araştırma Raporu, No.2 http://genclik.bilgi.edu.tr/docs/genclikissizligiraporu_1.pdf Erişim Tarihi: 18.04.2008.
- YILMAZ, G. Ö. (2005), "Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, S.2, 63-76.
- YÜCEOL, H. M. (2006), "Türkiye Ekonomisinde Büyüme Ve İşsizlik Dinamikleri", İktisat İşletme ve Finans, Haziran, 81-95.

The Effects of The Changes in Reel Exchange Rate on Export and Import: Analysis of Agricultural Sector

Prof.Dr. Bedriye TUNÇSİPER

Balıkesir Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

Araş. Gör. Dilek SÜREKÇİ

Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

Araş. Gör. Özlem KIZILGÖL

Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İ.İ.B.F., Ekonometri Bölümü

ABSTRACT

The aim of this paper is to investigate whether there is a relationship between agricultural exports, import and reel exchange rate and if there is a relationship to investigate the direction of this relation. For this purpose, monthly data for reel effective exchange rate index, export and import price index of agricultural sector is used over the period from 1994:1 to 2007:11. The causality relationship is investigated by Vector Error Correction Model that is proposed by Granger (1988) and Hsiao's Granger Causality Test that is proposed by Hsiao (1981). According to the empirical results, there is a cointegration relationship between reel effective exchange rate and agricultural export but not a cointegration relationship reel effective exchange rate and agricultural import. Moreover, empirical results show that, differ from causal relationships variables.

Key Words: Agricultural Exports, Agricultural Import, Reel Exchange Rate, Cointegration, Causality Relationship

Reel Döviz Kuru Değişimlerinin İhracat Ve İthalat Üzerindeki Etkisi: Tarım Sektörü Analizi

ÖZET

Çalışmanın amacı Türkiye'de tarım ürünleri ihracatı ve ithalatı ile reel döviz kuru arasında ilişkili olup olmadığını ve bir ilişki varsa bu ilişkinin yönünü incelemektir. Bu amaçla, 1994:1-2007:11 dönemine ait aylık, reel efektif döviz kuru endeksi ve tarım sektörüne ilişkin ihracat fiyat endeksi ile ithalat fiyat endeksi verileri alınmıştır. Nedensellik ilişkileri, Granger (1988) tarafından önerilen VECM (Vector Error Correction Model) kullanılarak ve Hsiao (1981) tarafından önerilen Hsiao Granger Nedensellik testi kullanılarak araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, reel döviz kuru ile ihracat arasında eşbütünleşme varken, reel döviz kuru ile ithalat arasında eşbütünleşme olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, nedensellik testlerinin sonuçlarına göre nedensellik ilişkileri farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal İhracat, Tarımsal İthalat, Reel Döviz Kuru, Eşbütünleşme, Nedensellik İlişkileri

I. INTRODUCTION

Although agricultural sector is the most protected and most supported sector in developed countries because of its important role in economic and